DIFERENCE VE SLOŽENÍ RUSKÉ A ČESKÉ SLOVNÍ ZÁSOBY

§ 12. Přes společný praslovanský původ obou jazyků a z toho vyplývající i jejich shodný typologický ráz - oba patří k jazykům flexívního typu - odrazily se jejich rozdílné historické osudy různým způsobem v jednotlivých jejich složkách - slovní zásobě, v morfologii, skladbě, ve zvukové stránce, ve frazeologii i ve vnější podobě jejich realizace - v písmu a v pravopisu.

V slovní zásobě každého jazyka lze vyčlenit jednotky, pojmenování, které jsou utvořeny na základě významové a formální příbuznosti s jinými, jsou těmito jinými jednotkami motivovány. Výrazovým prostředkem takového motivačního vztahu mohou být např. různé přípony: tak pojmenování учи́тель motivačně souvisí se slovesem учи́ть; výrazem tohoto vztahu je tzv. činitelská přípona -тель. Pojmenování молодёжь je motivováno adjektivem молодо́й, od jehož základu je odvozeno příponou -ёжь. Motivační vztahy odhalíme mezi slovy буди́ть - буди́льник, кот - котёнок, лес - леси́стый, си́ний - синева́тый modravý, namodralý, путь - путёвка poukaz (např. do lázní), чи́стый - чи́стить, брат - по-бра́тски atd.

Motivační vztahy však mohou být vyjádřeny i jinak než příponou, např. spojením původně samostatných slov ve složeninu: водопрово́д, мясору́бка *mlýnek na maso*, кре́сло-крова́ть *rozkládací křeslo*, теплохо́д-кафé *plovoucí kavárna* apod., dále spojením přívlastku s jménem ve sdružené pojmenování, např. стол нахо́док *oddělení ztrát a nálezů*, ка́мера хране́ния (багажа́) *úschovna* (zavazadel), спра́вочное бюро́ *informační kancelář*, ко́мната ма́тери и ребёнка *čekárna pro matky s dětmi* apod. Motivace však může být vyjádřena i přenesením nějakého pojmenování na jiný předmět na základě vnější nebo vnitřní podobnosti s ním: ру́чка (две́ри, часо́в, чемода́на, ша́риковая), голо́вка (спи́чечная, була́вочная, винта́).

Vedle pojmenování motivovaných však existuje i velké množství slov nemotivovaných, jejichž význam v současném jazyce nelze odvodit od jiného základu (tzv. značková slova): *voda*, кни́га, си́ний, *psát, tak*, где apod.

Ruština i čeština se jako jazyky flexívního typu vyznačují tím, že v nich převažují pojmenování motivovaná. Avšak východiska, prostředky a typy motivace se v obou jazycích často neshodují. Už jen při pohledu na výše uvedené příklady je patrné, že je jiné východisko motivace u slova путёвка než u jeho protějšku *poukaz*. Stejný typ motivace, ale jiný formální prostředek máme u dvojice леси́стый a *lesnatý*, синева́тый a *modravý/namodralý*. Jiný typ motivace zjišťujeme u dvojic кресло́-крова́ть a *rozkládací křeslo*, грузовмести́мость a *ložný prostor*, нало́женный плате́ж a *dobírka*. Podrobný výzkum ruské slovní zásoby ukazuje, že jsou mezi oběma jazyky ve struktuře slovní zásoby dosti závažné rozdíly.

Rozdíly v tvoření pojmenování

§ 13. Základním způsobem tvoření pojmenování v češtině je odvozování, vytváření skupin významově příbuzných slov pomocí přípon a předpon od společného slovního základu, např. *škola, školka, školní, školský, školství, školení, vyškolený, školák, pošk*olák, *předškolní, záškoláctví* apod. Je to ovšem způsob běžný i v ruštině, přesto však při porovnání různých významově příbuzných skupin ruských a českých často zjistíme, že je v ruštině počet jejich členů menší a že jsou některé z nich nahrazeny pojmenováním nemotivovaným, odvozeným od jiného základu nebo prostě utvořeným jinak.

Tak např. základ *jezd-/jízd-* (motivačně spjatý s *jed-*) je zdrojem řady odvozenin (pro zjednodušení vynecháváme odvozeniny s příponami a předponami), jejichž počet a frekvence se v češtině a ruštině liší. Srovnej:

jezdit	ездить
jízda	езда́/е́здка
(na bruslích)	*катáние на конькáх*
(povinná)	*обязáтельная програ́мма*
(volná)	*произво́льная п.*
(na lyžích)	*бе́г на лы́жах*
(terénní)	*мотокро́сс*
(zkušební)	*испытáтельный пробе́г*
(= jezdectvo)	*ко́нница/кавале́рия*
jízdní	проездно́й
(dráha)	*мостовáя*
(řád)	расписáние поездо́в
(kolo)	*велосипе́д*
(pluk)	*ко́нный/кавалери́йский*
jízdenka	проездно́й биле́т
jízdné	пла́та за прое́зд
jízdárna	*манéж*
jezdec	ездо́к
(na koni)	*всáдник/верхово́й*
(příslušník jezdectva)	*ко́нный/кавалери́ст*
(na kole)	*велосипеди́ст*
(při závodu)	*го́нщик*
jezdkyně	*всáдница*
(cirkusová)	цирковáя наéздница

jezdecký	*ко́нный*
(kůň)	*верхово́й (ло́шадь)*
(boty)	сапоги́ для верхово́й е.
(kalhoty)	*рейту́зы/галифе́*
(pluk, sedlo)	*кавалери́йский*
jezdectvo	*кавале́рия*

Podobných slovotvorných řad bychom mohli najít více. Struktura motivačních vztahů a jejich výrazových prostředků je ovšem ještě daleko složitější, protože se slovotvorné řady v obou jazycích různě prolínají, srov. např. vztah slovotvorných řad budovaných na lexikálních základech *vaz-/вяз-* a *plet-/плет-*: *vázat* (květiny)/ *вяза́ть* (цветы́) x *vázat* (knihy)/*переплета́ть* (кни́ги); *plést* (věnec)/*плести́* (венóк) x *plést* (svetr)/*вяза́ть* (сви́тер). Tím vzniká mnohdy značně spletitá tkáň, znesnadňující přehledný porovnávací popis.

Vcelku lze konstatovat, že je ruská slovní zásoba rozrůzněnější jak po stránce formální, nebot' obsahuje větší počet rozmanitých slovních základů a prostředků pro tvoření pojmenování, tak i po stránce obsahové, nebot' s těmito formálními prostředky jsou spjaty různé představové oblasti. Čeština se naproti tomu vyznačuje větší pravidelností v tvoření pojmenování a větší jednotností slovotvorných typů.

Kategoričnost tohoto zjištění poněkud zmírňuje ta skutečnost, že ruština disponuje na druhé straně některými slovotvornými typy, které zase nejsou vlastní češtině. V podstatě však výše uvedená proporce platí.

§ 14. Všimněme si nyní těch prostředků, které v ruštině kompenzují slabší sklon k vytváření bohatých slovotvorných čeledí. Jsou to především různé typy analytických pojmenování.

Výrazy tohoto typu rozumíme především spojení substantiva s přívlastkem bud' shodným (кирпи́чный завóд *cihelna*, скульпту́рная гру́ппа *sousoší*) nebo neshodným (талóн на питáние *stravenka*, удáр спрáва *forhend*).

Výrazným příkladem protikladu syntetické/analytické pojmenování jsou názvy různých výrobních, komerčních, kulturních apod. zařízení. V češtině jsou tvořeny příponou *-n-/-árn-/-írn-*; v ruštině jim většinou odpovídají spojení se slovy *завóд, фáбрика, мастерскáя, цех, зал* apod., např. *železárna* металлургúческий завóд, *strojírna* машинострóительный гáзовый з., *sklárna* стекóльный з., *cihelna* кирпи́чный з., *papírna* бумáжная фáбрика, *pletárna* трикотáжная ф., *opravna* ремóнтная мастерскáя, *brusírna* (nástrojů) точи́льная м., (skla) шлифовáльная м., (kamenů) грани́льная м., *truhlárna* столя́рная м., *směnárna* меня́льная контóра, *spořitelna* сберегáтельная кáсса/сберкáсса, *čekárna* зал ожидáния (na nádraží), приёмная (u lékaře), *čítárna* читáльный зал, *kuřárna* кури́тельная кóмната; avšak: *elektrárna* электростáнция, *barvírna* краси́льня, *pekárna* пекáрня/хлебозавóд, *kavárna* кафé, *holírna* парикмáхерская, *výtopna* депó.

Obdobné protějšky mají i složeniny *cukrovar* сáхарный завóд, *pivovar* пивовáренный з. (пивовáр *sládek*), *lihovar* винокýренный/спиртовóй з.

§ 15. Poměrnou pravidelností se vyznačují i vztahy mezi názvy oblastí lidské činnosti: v češtině máme příponu *-stv-í*, v ruštině spojení s *дéло, искýсство, произвóдство* ap.: *hornictví* гóрное дéло, *letectví* лётное д., *vojenství* воéнное д., *inženýrství* инженéрное дéло, *novinářství* газéтное д., *malířství* (pokojů) маля́рное д., *sklářství* стекловáр(ен)ное/стекóльное произвóдство, *herectví* актёрское искýсство; vedle toho však jsou i výrazy syntetické: *novátorství* новáторство, *sběratelství* коллекционéрство, *malířství* (umění) жúвопись, *sochařství* скульптýра, *divadelnictví* теáтр, театровéдение (věda).

Analytické jsou i názvy specializovaných prodejen a dílen: *papírnictví* писчебумáжный магази́н, *potravinářství* продовóльственный м., *řeznictví* мяснóй м./мясна́я (tj. лáвка), *klenotnictví* ювели́рный м., *čalounictví* - обóйная мастерскáя, *knihařství* переплётная м.

§ 16. Částečně se v ruštině analyticky vyjadřují i názvy míst určené k provádění nějaké činnosti, k přechovávání, skladování, pěstování něčeho apod. Českým pojmenováním s příponou *-išt(ě)* odpovídají spojení se slovy *мéсто, пóле, плóщадь* ap.: *pracoviště* мéсто рабóты, *bydliště* мéсто жúтельства/местожúтельство, *hřiště* спортúвная площáдка/п. для игры́, (dětské) дéтская п., (fotbalové) футбóльное пóле, (tenisové) (тéннисный) корт, *parkoviště* автомоби́льная стоя́нка, *cvičiště* (sportovní) спортúвная площáдка, (vojenské) учéбный плац, *bramboriště* картóфельное пóле, *jetelиště* клéверное п., *hnojiště* навóзная я́ма, *koupaliště* бассéйн для плáвания, *brankoviště* плóщадь воротá, *tábořiště* стоя́нка лáгеря/лáгерная стоя́нка.

Početností se však v ruštině těmto analytickým spojením téměř vyrovnají i syntetická pojmenování s příponou *-щ(е)*, zčásti se shodnými, ale většinou odlišnými protějšky v češtině; srov. *учúлище* učiliště, *пáстбище* pastviště (-isko), *пéпелище* spáliště, popeliště, *селúще* sídliště (archeol., jinak *микрорайóн*), *стóйбище* tábořiště (kočovníků), *хранúлище* skladiště, nádrž (např. nafty), *вместúлище* nádrž, schránka, *жилúще* obydlí, příbytek, *убéжище* úkryt, útulek, *стрéльбище* střelnice, *чистúлище* očistec, *пóприще* (наýки) pole působnosti, kolbiště.

§ 17. Jedním z charakteristických českých slovotvorných typů jsou názvy různých dokumentů k něčemu opravňujících s příponami *-enk(a), -a/-ánk(a)*. V ruštině mají převážně analytické ekvivalenty obsahující slova билéт, талóн ap.: *vstupenka* входнóй билéт, *jízdenka* проездно́й б., *tramvajenka* (hovor.) сезóнный б., *dovolenka* отпускнóй б./увольни́тельная (hov.) *stravenka* талóн на пита́ние, *tabačenka* т. на табáк, *místenka*(v letadle) посáдочный т., (ve vlaku) плацкáрта, *umístěnka* направле́ние на рабóту, *žádanka* бланк для заявле́ния (о чём-н.)/заявка (на что-н.), *pozvánka* приглаше́ние. Významově se k těmto případům pojí i *los* лотере́йный билéт.

§ 18. Pro češtinu jsou rovněž typická pojmenování různých peněžních částek mající adjektivní tvar na *-né*. V ruštině jim odpovídají spojení se slovy *пла́та, сбор, де́ньги, расхóды* ap.: *vstupné* пла́та за вход, *jízdné/cestovné* п. за прое́зд, *vodné* п. за вóду, *dopravné* тра́нспортные расхóды, *kolkovné* гéрбовая пóшлина, *pojistné* страховóй взнос, *poštovné* почтóвый сбор/пóрто, *zdržné* штраф за простóй вагóна, *výkupné* вы́куп/óткуп, *výchovné* надбáвка к зарпла́те на воспита́ние, *odlučné* надбáвка к зарпла́те за отдéльное жи́тельство от семьи́ при исполне́нии служéбных обя́занностей.

Ruština zná podobná pojmenování ve tvaru substantivizovaného adjektiva v plurálu na *-ные, -евые*; s českými výrazy na *-né* se však tato pojmenování nekryjí (až na jedinou výjimku: *чаевы́е* spropitné). České ekvivalenty jsou většinou analytické: *нали́чные* hotové (peníze), *командиро́вочные* diety na služební cestě, *су́точные* diety za 24 hodin, *подъёмные* náhrada za stěhovací výlohy, *премиа́льные* prémie, *наградны́е* peněžitá odměna.

Analyticky se vyjadřují i názvy jazyků: ру́сский, прова́нский, индонези́йский, эскимóсский... язы́к *ruština, provensálština, indonéština, eskymáčtina...*

§ 19. V protikladu k celkovému analytičtějšímu rázu jazyka stojí ta skutečnost, že ruština disponuje pestřejším repertoárem některých přípon. Jsou to např. přípony emocionálního rázu označující zveličelá a hanlivá jména: *-ищ(е), -ищ(а), -ишк(о), -ишк(а), -ёнк(а), -уш(а), -ушк(а), -ашк(а).* Čeština je sice do jisté míry schopna naznačit tyto odstíny pomocí přípon (nebo jinak) také, ale často je nucena se uchylovat k analytické formě vyjádření, srov. волчи́ще *vlčisko*, ручи́ща *pracka, tlapa*, ворúшка *zlodějíček*, елистрáтишка (hist.) *nepatrný úředníček*, городи́шко *nicotné městečko/zapadákov*, комнатýшка *kumbálek*, квартúришка *pěkná díra*, холоди́ще *příšerná zima*, грязи́ща *hrozné bláto/děsná špína*, чинýша *ouřada*, домúна *obrovský dům/barák jako hrom*, ры́бина *ryba jako kůl*, дурáчина *ohromný hlupák* apod.

Přípony opačného rázu, totiž zjemňující, zjemňující, jsou příznačné zvláště pro adjektiva, např. *-е/-оньк(ий): ни́зенький, лёгонький, -ё/-охоньк(ий), -ё/-ошеньк(ий): светлёхонький, легóшенький.* Oba jazyky se tu však neliší ani tak ve tvoření přípon (čeština má podobné přípony také, např. *běloučký, malilinký, roztomilounký*), jako spíše v jejich využití, sr. Мой ми́ленький, хорошéнький дружóк! (z dopisu) V č. spíše: *Můj milý dobrý příteli!*

Slovotvornou kategorii představují v ruštině také tzv. singulativa, tj. jména označující jednotkovou část nějaké látky, popř. předmětu skládajícího se z více částí. Jsou tvořena příponou -ин(к)(а): льди́на - *(ledová) kra*, льди́нка - *kousek ledu*, снежи́нка - *sněhová vločka*, соло́мин(к)а - *stéblo slámy/slámka*, виногра́дина - *zrnko vína*, желéзина - *kus železa*, скоти́на - *kus dobytka/dobytče*, дроби́на - *brok*, карто́фелина - *brambor(a)*, жемчýжина - *perla*, гра́дина - *kroupa*, штани́на - *nohavice*, изю́мина - *(h)rozinka* a n. j.

§ 20. Důsledněji syntetická je čeština v pojmenováních odvozených od číslovek. V názvech částí celku se shodují jen *polovina* полови́на, zčásti i *třetina* треть a *čtvrtina* четвéрть. Protějškem dalších, zcela pravidelných českých odvozenin s příponou *-in(a) (pětina, šestina..., miliontina)* jsou spojení пя́тая, шеста́я..., миллио́нная часть nebo одна́ пя́тая..., две шести́х atd.

Podobně jsou v ruštině omezena číselná podstatná jména, a to jednak počtem (na 1-10, 100 a 1000): едини́ца, дво́йка, тро́йка, четвёрка,...девя́тка, деся́тка, со́тня, ты́сяча; jednak využitím: v ruštině slouží nejčastěji jako názvy číslic, karet, školních známek (5-1); srov. však *jet čtyřkou, patnáctkou* éхать на четвёртом, пятна́дцатом но́мере, *bydlet v třiadvacítce* жить в два́дцать тре́тьем но́мере, *košile devětatřicítka* сорóчка три́дцать девя́того разме́ра, *dvacítka cigaret* два́дцать штук сигаре́т apod.

§ 21. S protikladem syntetičnosti a analytičnosti se setkáváme i u řady dalších pojmenování, většinou v oblasti terminologie, např. anatomické: *bubínek* бараба́нная перепóнка, *stolička* коренно́й зуб, *bulva* глáзное я́блоко, *žlučník* жёлчный пузы́рь, *bránice* грудобрю́шная прегра́да, *slinivka* поджелу́дочная железá, *brzlík* зóбная ж.; matematické, resp. geometrické: *dvojnásobek* двойно́е количество, *trojčlenka* тройно́е пра́вило, *násobilka* табли́ца умноже́ния, *těžiště* це́нтр тя́жести, *vrchlík* шарово́й сегме́нт, *nárys* вертика́льная проéкция, *půdorys* горизонта́льная п.; ekonomické a komerční: *dobírka* налóженный платéж, *dobropis* долгова́я за́пись, *los* лотере́йный билéт, *přeindustrializování* чрезмéрное разви́тие промы́шленности, *nadhodnota* доба́вочная сто́имость; dopravní: *železnice* желéзная дорóга, *rychlík* скóрый пóезд, *trat'mistr* дорóжный мáстер, *lanovka* кана́тная дорóга, *plachetnice* пáрусная лóдка; technické: *frézka* фрéзерный станóк, *bruska* шлифова́льный с., *pásovka* лéнточная пила́, *hasák* тру́бный ключ, *nabíječ* заря́дный агрегáт; sportovní a tělocvičné: *trojskok* тройно́й прыжóк, *předklon (záklon, úklon)* наклóн вперёд (назáд, в сто́рону), *unožení* поднима́ние ногú в сто́рону, *kanoistika* грéбля на канóэ; vojenské: *desátník* млáдший сержáнт, *rotný* стáрший с., *podporučík* млáдший лейтенáнт, *nadporučík* стáрший л., *letectvo* воздýшный флот, *ponorka* подво́дная лóдка; různých jiných oblastí: *obec* населённый пýнкт, *pozemek* земéльный учáсток, *garážování* гарáжное хранéние, *školník* шкóльный сто́рож, *doložka* - дополни́тельная статья́ atd.

V opačném směru však působí tendence k tzv. univerbizaci (sr. § 34).

§ 22. Sklon ruštiny k analytickému vyjadřování vede k tomu, že hojně využívá spojení obsahujících jako základ substantivum širokého významu, např. *де́ло, вопро́с, нали́чие, усло́вие, факт, о́бласть, проце́сс* apod. Taková spojení jsou charakteristická především pro knižní a publicistický styl, ale šíří se i do běžné hovorové řeči. Jejich výhodou je to, že někdy vyjadřují zřetelněji významové odstíny, v překladu do češtiny by však leckdy působily nadbytečně, proto se jim většinou vyhýbáme; sr. příklady z denního tisku:▫Договóр послýжит *дéлу* упрóчения довéрия мéжду обóими госудáрствами. *Smlouva prospěje upevnění důvěry mezi oběma státy.* - Неоспори́мы успéхи э́той страны́ *в о́бласти* экономи́ческого строи́тельства. *Nepopiratelné jsou úspěchy této země v ekonomické výstavbě.* - *Нали́чие* благоприя́тных усло́вий спосóбствовало успéшному результáту óпыта. *Příznivé podmínky přispěly k úspěšnému výsledku pokusu.* - В поря́дке исключéния вы мóжете взять рабóту на́ дом. *Výjimečně si můžete vzít práci domů.*

Analytická pojmenování slovesného typu

§ 23. Sklon k analytičnosti je v ruštině patrný i z toho, že v ní nalézáme mnoho spojení sloves se substantivy, tvořících významovou jednotku, např. *дава́ть обеща́ние* (= обеща́ть), *приходи́ть в у́жас* (= ужаса́ться), *подверга́ть кри́тике* (= критикова́ть) apod. Taková spojení se skládají ze slovesa širokého významu a substantiva, obvykle také slovesného původu, které je významovým jádrem celého spojení. Češtině nejsou tato spojení zcela cizí, sr. např. *dát slib, dělat narážky, vést jednání*, ale často se dá význam takového spojení vystihnout jen plnovýznamovým slovesem.

V knížce *O češtině každodenní*, P. 1984, s. 219, čteme: "Obecně lze doporučit, abychom ve všech případech, kdy vystačíme s prostým slovesem, upustili od užívání složitějších slovesně jmenných spojení, která mají navíc někdy knižní zabarvení. Je tomu tak hlavně tehdy, neznáme-li předmět, který je dějem zasahován nebo nechceme-li ho vyjádřit. Musíme však poznamenat, že v některých případech je sloveso... ve spojení s dějovým podstatným jménem potřebné. ... Nemůžeme např. říci, že někdo na hřišti *čestně vykopl*; musíme zde užít slovesně jmenného spojení: *provedl čestný výkop*. Podobně bychom napsali, že vědecký ústav *provádí rozsáhlý výzkum*, a ne, že *rozsáhle zkoumá*."

Uvádíme příklady, kde se čeština od ruštiny výrazněji liší:

брать	направле́ние/курс куда́ *mířit, směřovat kam*
	нача́ло *začínat, pramenit*

вводи́ть	в заблужде́ние кого́ *klamat koho*
	в жизнь что *uskutečňovat, realizovat co*
	в употребле́ние/в обихо́д что *zavádět co*
дава́ть	гудо́к *houkat, troubit*
	тре́щину *praskat*: сте́ны да́ли т. *stěny popraskaly*
	течь *téct*: ведро́ даёт т. *kbelík teče*
	оса́док *srážet se*: раство́р даёт о. *roztok se sráží*
	осе́чку *selhávat*: ружьё да́ло о. *puška selhala*
	кля́тву *přísahat*
	оце́нку чему́ *hodnotit co*
	характери́стику чему́ *charakterizovat co*
де́лать	вид *tvářit se*
	ссы́лку на кого́/что *odvolávat se na koho*
	замеча́ние кому́ *napomínat koho*
	предложе́ние кому́ *navrhovat komu / žádat o ruku koho*
име́ть	в распоряже́нии что *disponovat čím*
	приме́нение *(po)užívat se*
	ме́сто *vyskytovat se*
	си́лу *platit*: постановле́ние име́ет с. *nařízení platí*
навести́	спра́вку о чём *informovat se na co*
наводи́ть	кри́тику на кого́/что *kritizovat koho/co*
	чистоту́/поря́док *uklízet*
	блеск на что *cídit, leštit co*
	красоту́ *šlechtit se, malovat se*; на что *zdobit, krášlit co*
наноси́ть	оскорбле́ние кому́ *urážet koho*
находи́ть	своё выраже́ние *projevovat se*
	отображе́ние *odrážet se, projevovat se*
	воплоще́ние *uskutečňovat se*
нести́	наказа́ние за что *pykat za co*
обраща́ть	внима́ние на что *všímat si čeho*; чьё в. на что *upozorňovat koho na co*
ока́зывать	влия́ние/де́йствие на кого́/что *působit na koho/co*
	по́мощь кому́ *pomáhat komu*
	раду́шный приём кому́ *vřele vítat / přijímat koho*
подверга́ть	ана́лизу что *analyzovat co*
	кри́тике что *kritizovat koho/co*
	обрабо́тке что *zpracovávat co*

наказа́нию кого́ *trestat koho*
пы́ткам кого́ *mučit / týrat koho*
обстре́лу что *ostřelovat co*
эксплуата́ции кого́ *vykořist'ovat koho*
штра́фу кого́ *pokutovat koho*

поднима́ть
дéло прóтив кого́ *vystupovat proti komu*
восста́ние прóтив кого́ *povstávat proti komu*
на но́ги кого́ *pomáhat komu / podporovat koho*
бока́л за кого́/что *připíjet komu/čemu*

приводи́ть
в волне́ние кого́/что *rozrušovat koho*
в исполне́ние что *uskutečňovat co*
в бе́шенство кого́ *rozzuřovat koho*
в трево́гу кого́ *zneklidňovat koho*

принима́ть
уча́стие в чём *účastnit se čeho*
реше́ние *rozhodovat*
ва́нну, душ *koupat se, sprchovat se*
экза́мен (на 3-м ку́рсе) *zkoušet* (v 3. ročníku)

приходи́ть
на ум/в го́лову кому́ *napadat komu/koho*: что тебе́ пришло́ в го́лову! *co tě napadá!*
в у́жас *děsit se*
в негодова́ние *rozhorlovat se*
в бе́шенство/в я́рость *rozzuřovat se*
в отча́яние *zoufat si*
в изумле́ние *žasnout*
в созна́ние *přicházet k sobě / vzpamatovávat se/uklidňovat se*
в упа́док *upadat/chátrat*

причиня́ть
огорче́ние кому́ *zarmucovat koho*

проводи́ть
в жизнь что *uskutečňovat co*
трениро́вку *trénovat*
бойко́т чего́ *bojkotovat co*
терро́р прóтив кого́ *terorizovat koho* совершáть полёты *létat*
поса́дку *přistávat*
движе́ние *pochodovat* (voj.)

ста́вить
да́ту на чём *datovat co*
по́дпись под чем *podepisovat co/p. se pod čím*
под сомне́ние что *pochybovat o čem*

в изве́стность кого́ о чём *informovat/uvědomovat koho o čem*
под угро́зу кого́/что *ohrožovat koho/co*
в грош: не ста́вить ни в г. кого́/что *naprosto přehlížet/necenit si koho/čeho*

Analytické vyjadřování vlastností a různých okolností

§ 24. Podobně jako u pojmenování substancí a dějů setkáváme se s analytickým vyjadřováním i při pojmenování vlastností. Bývá tomu tak zase nejčastěji v odborném nebo úředním stylu. Jsou to spojení typu ло́шадь гнедо́й ма́сти (= гнеда́я ло́шадь), специали́ст высо́кой квалифика́ции (= высококвалифици́рованный специали́ст).

V češtině zase leckdy dáváme přednost pouhému adjektivu: *hnědý kůň, vysoce kvalifikovaný odborník*; srov. dále по́езд прямо́го сообще́ния *přímý vlak*, леса́ па́ркового ти́па *parkové lesy*, рыча́г переключе́ния скоросте́й *rychlostní páka*, котёл высо́кого давле́ния *vysokotlaký kotel*, сообще́ние официа́льного хара́ктера *úřední sdělení*, сре́дства ма́ссовой коммуника́ции *(hromadné) sdělovací prostředky*, перча́тки ручно́й вя́зки *ručně pletené rukavice* a mn. j.

Doslovný překlad analytického spojení je žádoucí tam, kde slouží ke zvýšení zřetelnosti, k významovému zpřesnění ap., např. отря́д осо́бого назначе́ния *oddíl se zvláštním určením / posláním* (je zřetelnější než *zvláštní oddíl*); кондицио́неры подоко́нного ти́па *klimatizátory podokenního typu* (*podokenní k.* nemusí ještě znamenat, že jde o zvláštní typ). Jinde je doslovný překlad vcelku zbytečný a někdy i stylisticky nevhodný: изде́лия зарубе́жного происхожде́ния *zahraniční výrobky (v. zahraničního původu* - ?), глаго́л несоверше́нного ви́да *nedokonavé sloveso (s. nedokonavého vidu* - ?), това́ры повседне́вного спро́са *běžné* n. *každodenní zboží (z. každodenní poptávky* - ??)

§ 25. Výrazně se větší sklon k analytičnosti projevuje v ruštině při vyjadřování různých příslovečných okolností. Proti češtině je tu omezeno užívání zájmenných a některých jiných adverbií a místo nich se užívá výrazů se substantivy. Některá příslovce nemá ruština vůbec: *kudy/tudy* по како́й/э́той доро́ге/тра́ссе, по како́му/э́тому пути́, *dokdy/dosud/dotud* до каки́х/сих /тех пор, *odkdy* с каки́х пор, *odedávna* с да́вних пор (naproti tomu má ruština knižní отны́не *od nynějška*), *jinde* на/в друго́м ме́сте, *jinam* в/на друго́е ме́сто, *jindy* в друго́е вре́мя, *dopoledne* до обе́да/в пе́рвой полови́не дня/до полу́дня, *odpoledne* по́сле обе́да/во второ́й полови́не дня/пополу́дни, *loni* в про́шлом году́, *napřesrok* в сле́дующем году́. Jindy je možná konkurence adverbia s analytickým výrazem: *jak/tak* как/так n. каки́м/таки́м о́бразом, *jinak* ина́че/друго́й о́бразом, *nějak* ка́к-нибудь/каки́м-нибудь о́бразом ap.

Zvláště často jsou podobná spojení ekvivalentem českých adverbií způsobových (1) a zřetelových (2):

(1) *skvěle* блестя́щим о́бразом, *radikálně* коренны́м о., *takto* сле́дующим о., *hlavně* гла́вным о., *náležitě, patřičně* надлежа́щим о., *kategoricky, rozhodně* реши́тельным о., *soukromě* ча́стным о.;

(2) *povahově jsou stejní* по хара́ктеру они́ одина́ковы, *obsahově je román zajímavý* с то́чки зре́ния содержа́ния рома́н интере́сен, *práce je myšlenkově bohatá* рабо́та бога́та в иде́йном отноше́нии, *výsledky se kvantitativně liší* результа́ты отлича́ются друг от дру́га в коли́чественном отноше́нии ap.

§ 26. Podobné analytické výrazy jsou zdrojem pro vytváření tzv. sekundárních předložek (**ввиду́ чего́, по причи́не чего́, по ли́нии чего́, несмотря́ на что, благодаря́ чему́...**). Ty vyjadřují různé významové vztahy přesněji než původní předložky (**в, на, к** atd.) a jejich počet proto v obou jazycích vzrůstá. V češtině je však tento proces poněkud pomalejší, a proto je třeba mít při překladu na paměti, že doslovné přenášení ruských sekundárních předložek do češtiny by mělo za následek stylistický posun ke knižnosti a někdy by působilo i neobratně; sr. např.: *В слу́чае* пожа́ра нажми́те кно́пку. *Při požáru stiskněte knoflík.* - *По причи́не* нелётной пого́ды рейс был отменён. *Pro nepříznivé počasí byl let zrušen.* - *В усло́виях* взаимного дове́рия мо́жно ожида́ть положи́тельные результа́ты сотру́дничества. *Při vzájemné důvěře lze očekávat kladné výsledky spolupráce.* - Крестья́не подверга́лись эксплуата́ции *в продолже́ние* веко́в. *Rolníci byli po staletí vykořist'ováni.* - Наш заво́д отстаёт *в о́бласти* испо́льзования компью́теров. *Náš závod je pozadu ve využití počítačů.* - Бы́ли при́няты осо́бые ме́ры *по ли́нии* улучше́ния ка́чества проду́кции. *Byla učiněna zvláštní opatření ke zlepšení kvality výrobků.*

Postavení složenin v ruštině a v češtině

§ 27. Složeniny, složená slova, kompozita, jsou takové jazykové jednotky, které obsahují dva nebo více slovních základů, např. нефтепрово́д *ropovod*, жизнеспосо́бный *životaschopný*, красно-сине-бе́лый *červenomodrobílý* aj. Existují různé typy složenin; zde nám však nejde o jejich výčet, ale o to, jak se liší jejich postavení a úloha v obou jazycích.

Tvoření složenin je vlastní ruštině i češtině. V současné době intenzívního rozvoje vědy a techniky je tento způsob rozšiřování slovní zásoby produktivní, protože poskytuje možnost rychle, úsporně a poměrně přesně odrážet často složité vztahy mezi předměty, jevy i jejich vlastnostmi.

Ruštinu však proti češtině charakterizuje mnohem širší uplatnění tohoto slovotvorného prostředku. Má to nepochybně svou typologickou příčinu. Velmi časté internacionální komponenty složenin typu **авто-, авиа-, аэро-, био-, видео-, гео-, гидро-, грам-, кино-, космо-, метео-, металло-, микро-, мото-, радио-, серво-, стерео-, теле-, термо-, фото-, электро-** aj. tvoří totiž jistou obdobu k nesklonným substantivům cizího původu jako ра́дио, метро́, кино́, депо́, по́рто, бюро́ apod. A stejně jako je ruština tolerantní k formálnímu nevyjadřování mluvnické závislosti těchto jmen při skloňování (зри́тели кино́, е́хать на метро́), je přístupná i spojování podobných elementů s jinými slovy.

V češtině byly sice vývojem překonány dlouholeté zákazy užívání zvláště těchto tzv. hybridních složenin, takže slova jako *autoškola, elektrospotřebič, videozáznam, servomotor* aj. už v slovní zásobě zakotvila, ale přesto tendence důsledněji vyjadřovat formální mluvnickou závislost působí, že řadě ruských složenin odpovídají v češtině terminologická sousloví (stále ještě říkáme *meteorologická stanice*, a ne *meteostanice*; máme sice *televarieté*, ale nikoli *telestudio* a tím méně *telepřenos*).

§ 28. Ze substantiv jsou velmi produktivní právě podobná pojmenování, např. автосто́п (путеше́ствовать автосто́пом), автовокза́л *autobusové nádraží*, аэрофотосъёмка *letecké fotografování*, бензоба́к *benzinová nádrž*, видеоза́пись *videozáznam*, кинозвезда́ *filmová hvězda*, киноустано́вка *promítací zařízení*, кинооперáтор *kameraman*, кинохро́ника *filmový týdeník*, метеосво́дка *zpráva o počasí*, металлоло́м *kovový šrot*, мотошле́м *motoristická přilba*, радиопье́са *rozhlasová hra*, телеателье́ *opravna televizorů*, термообрабо́тка *tepelné zpracování*, электропли́тка *elektrický vařič*, электробри́тва *e. holicí strojek*, электрополотёр *e. leštič parket* aj.

Produktivní jsou i složeniny s druhou složkou **-ве́д, -во́з, --во́д, -прово́д, -ме́р, -метр, -хо́д** ap.: театрове́д *divadelní vědec*, мотово́з *motorová lokomotiva*, секундоме́р *stopky*, звездолёт/космолёт *raketoplán*.

§ 29. Velmi často se vyskytují také složeniny, v nichž je první částí substantivum v podřadném vztahu k druhé části, např. товарополуча́тель *příjemce zboží*, работода́тель *zaměstnavatel*, нефтепереработка *zpracování nafty*, законопроéкт *návrh zákona*, капиталовложе́ние *investice*, неплатежеспосо́бность *platební neschopnost*, грузовмести́мость *ložný prostor* a mn. j.

V češtině se s tímto typem setkáváme jen omezeně: *vodotěsný* водонепроница́емый, *světloplachost* светобоя́знь/фотофо́бия.

§ 30. Velice produktivní a pro ruštinu charakteristické je vytváření přístavkových spřežek typu вагóн-холоди́льник *chladírenský vagon*, крéсло-крова́ть *rozkládací křeslo*, инженéр-риэ́лтор *realitní inženýr* ap., které se vyskytují ve všech stylových vrstvách, nejčastěji však v oblasti terminologie a podobných pojmenování.

V češtině je tento typ zastoupen méně. Ekvivalentem jsou zde bud' odvozeniny, nebo pojmenování jiného typu, nejčastěji však spojení substantiva s přívlastkem, např. обществодочь *dceřiná společnost*, би́знес-план *podnikatelský projekt*, матч-рева́нш *odvetné utkání*, вы́ставка-я́рмарка *výstavní trh(y)*, стра́ны-уча́стницы *účastnické / členské země*, ракéта-носи́тель *nosná raketa*, ю́бка-брю́ки *kalhotová sukně*, концéрт-лéкция *hudební beseda*, теплохóд-кафé *plovoucí kavárna*; жéнщина-космонáвт *kosmonautka*, конструктор-моделúст *modelář*, вакуум-насóс *vývěva*, дива́н-крова́ть *gauč*, óбщество садовóдов-люби́телей *svaz zahrádkářů* ap.

Některá spojení máme také, srov. *pilot kosmonaut, člen korespondent, programátor analytik, samostatný pracovník specialista*. V jistém počtu jsou vlastní botanické a zoologické terminologii, např. *čirůvka májovka, sýkora koňadra, medvěd brtník*. Tyto výrazy vděčí za svůj vznik ruštině (v době národního obrození i v nedávných letech).

§ 31. Snad ještě produktivnější než skládání substantiv je tvoření složených adjektiv, zvláště složenin slučovacích typu почтóво-телегрáфная (связь), *poštovní a telegrafní (spojení)*, тóпливно-энергети́ческая (промы́шленность) *palivoenergetický (průmysl)*, сердéчно-сосу́дистые (заболева́ния) *srdeční a cévní (choroby)*, трáнспортно-экспедициóнная (контóра) *přepravní zasilatelství* apod.

Češtině nejsou sice složeniny tohoto typu cizí (*viz palivoenergetický, zemědělsko-potravinářský, česko-ruský, červenobílý* aj.), ale raději je nevytváříme tam, kde by mohlo dojít k pochybnosti o typu vztahu mezi částmi složeniny (*srdečně-cévní* choroby jsou choroby srdce a cév, kdežto *srdečněcévní* jsou choroby srdečních cév). Nejčastěji se proto složenina rozkládá na dvě samostatná adjektiva nebo se vyjadřuje i jinak, zvláště tam, kde poměr složek není zcela průhledný: национáльно-колониáльный (гнёт) *národnostní a koloniální (útlak)*, садóво-я́годный (питóмник) *(školka) ovocných stromů a drobného ovoce*, мя́со-молóчное (скотовóдство) *(chov) jatečného dobytka a dojnic* aj.

§ 32. Příznačným rysem ruštiny, souvisícím s menším stupněm flexívnosti, je i častý výskyt substantivních neshodných přívlastků tam, kde má čeština adjektivní přívlastek shodný, např. *Halleyova kometa* коме́та Галлéя, *Gallupův ústav* институ́т Гэллáпа, *mírový program* програ́мма ми́ра, *jednací stůl* стол перегово́ров, *lidská práva* права́ челове́ка, *starobní důchod* пéнсия по стáрости, *rychlostní skříň* коро́бка переда́ч, *dodací lhůty* сро́ки поста́вок a mn. j.

Spojení podobného typu nabývají často povahy termínů, např. гру́ппа продлённого дня *školní družina*, спáльный вагóн прямóго сообще́ния *přímý spací vůz*, котёл высóкого давле́ния *vysokotlaký kotel* apod.

Nejsou však na druhé straně zcela vzácné ani případy opačné, že totiž čeština postrádá shodný přívlastek tam, kde jej ruština má, např. дверна́я ру́чка *klika (od) dveří*, спи́чечная коро́бка *krabička od zápalek*, прибайка́льские леса́ *lesy kolem B.*, придоро́жная кана́ва *příkop podél silnice*, окололо́нная орби́та *oběžná dráha kolem Měsíce* a n.j.

Úspora slovního výrazu

§ 33. V obou jazycích se projevuje tendence k úspoře, ekonomičnosti slovního vyjádření. Mluvčí zvláště při běžném hovoru vypouští nebo zkracuje výrazy zřejmé ze situace nebo z kontextu, zvláště když je v časové tísni nebo když má pro to jiné důvody.

V ruštině se však s lakoničností ve vyjadřování setkáváme častěji. Vynechává se leckdy určitý tvar slovesa, zejména vyjadřující pohyb nebo sdělení. To je umožněno tím, že se běžně vyjadřuje osobní zájmeno, např. Вам кого? *Koho hledáte?* - О чём вы так до́лго? (tj. говори́те) - Прости́те, я к вам, Ви́ктор Арка́дьевич. - А она́ до́ма не была́, с вокза́ла пря́мо сюда́ (Čechov). - Ба́бушка, ты опя́ть? - морщи́лся внук. *Babi, už zase začínáš? mračil se vnuk* (Běljakova).

Častější je však i nevyjadřování různých jiných členů ve větě, zvláště podmětu nebo předmětu vyjádřeného v češtině zájmenem *to*, např.: Ну ка́к, помогло́? *Tak co, pomohlo to?* - Не тро́гай! *Nesahej na to!* - Опусти́л? *Hodil jsi to* (tj. dopis) *do schránky?* Nejčastěji nemívají také protějšek česká ukazovací zájmena *ten, ta, to* v "připomínací" funkci (podobné funkci členu např. v němčině, v angličtině...): *Ne abys zapomněl, že dnes večer jdeme do toho divadla.* Смотри́ не забу́дь, что сего́дня ве́чером мы идём в теа́тр. - *Ty noviny ten listonoš ještě nepřinesl.* Газéту почтальóн пока́ не принёс. - *Jste si tím jist, že to auto mělo číslo 235?* Вы уве́рены, что но́мер авто́ был две́сти три́дцать пять? (K. Čapek) - *V té Praze jsem s tím Petrem nemluvil.* В Пра́ге я с Петро́м не говори́л.

Často se vynechává i dativ činitele děje v jednočlenných větách: Позвони́ть вам? (tj. Мне позвони́ть вам?) *Mám vám zavolat?* - Придётся ещё раз попро́бовать. *Budu (budeš, budeme...) to muset ještě jednou zkusit.*

§ 34. Jedním z projevů snahy mluvčího o úspornost vyjadřování je i redukování výrazů obsahujících více slov tak, aby zůstalo jen slovo jediné. Tento postup se nazývá univerbizace.

Prostředky univerbizace jsou různé. Jedním z nejrozšířenějších v ruštině je vytváření zkratkových pojmenování, skládajících se bud' jen z úryvků slov, např. филфа́к (филологи́ческий факульте́т), продма́г (продово́льственный магази́н), собко́р (со́бственный корреспонде́нт *vlastní dopisovatel*), стачко́м (ста́чечный комите́т *stávkový výbor*) aj., nebo z úryvku (-ů) slova (slov) a posledního slova celého, např. сберка́сса (сберега́тельная ка́сса *spořitelna*), квартпла́та (кварти́рная пла́та *nájemné*), жилпло́щадь (жили́щная пло́щадь *obytná plocha*), физмину́тка (физкульту́рная мину́тка *rozcvička*), роддо́м (роди́льный дом *porodnice*), запча́сти (запасны́е ча́сти *náhradní díly*), завка́федрой (заве́дующий ка́федрой *vedoucí katedry*), замдека́на (замести́тель дека́на *proděkan*) aj. Tento druh univerbizace je typologickým protějškem kompenzujícím běžné tvoření odvozenin v češtině (viz příklady jako *spořitelna, rozcvička, porodnice* aj.).

Tento typ se rozšířil v sovětské epoše zvláště v pojmenování různých institucí, která dosahují často i několikaslabičné délky a jsou někdy těžko srozumitelná. V postsovětské době se stejným způsobem tvoří zkrácené názvy různých nových podniků, firem, institucí, veletrhů, výstav apod. Sr. Главлесу́пр (Гла́вное лесно́е управле́ние) *hlavní lesní správa*, Гостелера́дио *Státní televize a rozhlas*, Мосгорспра́вка (Моско́вское городско́е спра́вочное бюро́) *Moskevská městská informační kancelář*, КОМКОР (Моско́вская телекоммуникацио́нная корпора́ция) *Moskevská telekomunikační společnost*, Инпродпищетехма́ш (Междунаро́дная вы́ставка пищево́й промы́шленности) *Mezinárodní výstava potravinářského průmyslu*, Автосельхозмаш-хо́лдинг a mn. j. Naproti tomu se však v hovorové řeči užívá jednoslabičných zkrácenin typu спец (специали́ст), зав (заве́дующий), зам (замести́тель), маг (магнитофо́н) aj.

V češtině se podobné složené útvary objevují méně, sr. *Čedok, Interpol, Spofa, Drutěva* a n.j. Řada z nich vznikla podle ruštiny a byla v oběhu před r. 1989: *chozrasčot, kultbrigáda, Narpa, Svazarm* aj.

V současné době se v ruštině šíří zkratkové výrazy složené z cizích prvků pojmenovávajících nedávno vzniklé nebo nově se rodící objekty a jevy ve společnosti, např. би́знес-план *podnikatelský projekt*, пра́йс-лист *ceník*, пресс-це́нтр *tiskové středisko*, блиц-визи́т *blesková návštěva*, ноу-ха́у *know-how*, поп-шо́у *pop-show*, секс-шоп aj. Setkáváme se i s hybridními útvary, ve kterých se objevuje vedle azbuky latinka, např. know-how-це́нтр, fitness-клуб ap. Čeština je ve vytváření podobných spojení jen poněkud střídmější.

§ 35. Ke zkratkovým slovům patří i tzv. iniciálové zkratky, v ruštině sovětského i nynějšího období rovněž velmi oblíbené. Většina z těch, které tvoří přirozenou slabiku a končí na souhlásku, se skloňují jako maskulina: вуз, -a (вы́сшее уче́бное заведе́ние),

БАМ, -a (Байка́льско-аму́рская магистра́ль), ЗАГС, -a // загс, -a (за́пись а́ктов граждáнского состоя́ния) *matriční úřad*, ТЮЗ, -a / тюз, -a (теа́тр ю́ного зри́теля) *divadlo mladých*, СПИД, -a (синдро́м приобретённого иму́нного дефици́та) *AIDS* aj.

Více zkratek se však neskloňuje (takto všechny končící na samohlásku, ale i řada dalších): НА́ТО *NATO*, ЮНЕ́СКО *UNESCO*, АСУ́ [асу] (автоматизи́рованная систе́ма управле́ния) *automatický systém řízení, ASŘ*, США [сша/сэшэ́а] (Соединённые шта́ты Аме́рики) *USA*, КБО [кабео́] комбина́т бытово́го обслу́живания *podnik služeb obyvatelstvu*, ЖКО [жэкао́] жили́щнио-коммуна́льный отде́л *bytová správa*;▫МВД [эмвэдэ́] (Министе́рство вну́тренних дел), *Ministerstvo vnitra*, ФРГ [feergé] (Федерати́вная Респу́блика Герма́нии) *SRN*.

I zde nacházíme v současnosti řadu zkratek různých nových institucí, podniků, komerčních a průmyslových firem i mnoha jiných zařízení a stále častěji se také zde setkáváme s transplantací latinky do azbuky. Sr.: СНГ [эсенге́] (Содру́жество незави́симых госуда́рств) *SNS, Společenství nezávislých států*, РФ [эрэф] (Росси́йская Федера́ция *Ruská federace*, СТП (Сме́шанная торго́вая пала́та) *Smíšená obchodní komora*, АО (акционе́рное о́бщество) *akciová společnost*, компью́тер "Ямаха MSX", авиакомпа́ния KLM, пре́ссы ти́пов LKM и LKZ, CD (компа́ктный диск) a mn. j.

§ 36. Úspory slovního výrazu se dosahuje i tím, že se ve spojení substantiva s adjektivem vynechává substantivum, je-li zřejmé z kontextu, např. пое́дем на шесто́м (tj. трамва́е, авто́бусе), Фе́дя живёт на Пу́шкинской (tj. у́лице, пло́щади), выхо́дим на Спорти́вной (tj. ста́нции метро́). Podobný postup byl východiskem k substantivizaci adjektiv a vzniku celých významových skupin typu бу́лочная, мясна́я (tj. původně ла́вка), де́тская, пере́дняя, учи́тельская (ко́мната), сла́дкое, жа́реное (блю́до), накладна́я (гра́мота) *nákladní list*, млекопита́ющие (живо́тные) *savci*, пресмыка́ющиеся *plazi*, прямáя, кривáя (ли́ния), мно́жимое (число́) *násobenec*, губны́е... (согла́сные) *retnice* aj.

Tento způsob zná i čeština, vytváří však vcelku jiné významové skupiny, např. názvy her: *kopaná, košíková, kolová...*, jiné názvy jídel: *hovězí, vepřová...*, ustálená spojení: *zmýlená neplatí* (оши́бка не в счёт), *nemá na vybranou* (у него́ нет вы́бора).

§ 37. Podobně jako čeština vytváří i ruština (snad v poněkud menší míře) hovorové až nespisovné zkráceniny typu Вечёрка (Вечёрняя газе́та), Третьяко́вка (Третьяко́вская галере́я), чита́лка (чита́льная ко́мната *čítárna*), спецо́вка (специа́льная оде́жда) *montérky*, жева́чка (жева́тельная рези́на), водола́зка *rolák*, дождеви́к *plášť do deště* aj.

Srov. české *propiska, sodovka, Univerzitka* (knihovna), *Václavák, třeťák* (žák 3. třídy n. třetí ročník) aj.

§ 38. V průběhu vývoje se slovní zásoba ruštiny a češtiny rozrůznila natolik, že se některá slova vyskytují bud' jen v jednom jazyce, např. v ruštině дешёвый, семья́, ска́тка, смотре́ть, снабжа́ть, чва́нный, v češtině *hřebík, kachna, uklidit, křeček, trestný, laciný*, nebo slova, jejichž příbuznost odhalí až často až hlubší etymologický průzkum, např. сою́з - *příbuzný*, по́чва - *podešev*, пери́ла - *opěradlo*, грязь - *pohřížit se*, ре́ять - *roj* (sr. Mrázek 1988). Naproti tomu máme ovšem i slova, která se v obou jazycích svou podobou i svým významem úplně nebo téměř úplně shodují , např. бок - *bok*, бук - *buk*, дуб - *dub*, внук - *vnuk*, мост - *most*, липа - *lípa*, трава́ - *tráva*, но́вый - *nový*, спать - *spát*, кури́ть - *kouřit*, крича́ть - *křičet* a mn. j.

Daleko větší podíl na slovní zásobě obou jazyků však mají slova, o jejichž příbuznosti sice nejsme na pochybách, jejichž význam se však vývojem diferencoval natolik, že jej z významu obdobného slova v druhém jazyce nemůžeme spolehlivě vyvodit. Tak např. snadno odhalíme příbuznost sloves дви́гать a *zdvihat*, zjistíme však, že jejich význam je sice blízký, ale ne totožný, sr. дви́гать *pohybovat* x *zdvihat* поднима́ть. Zcela nepochybně spolu souvisí ruské коре́нья a české *koření*, ale коре́нья znamená *kořenová zelenina*, kdežto ekvivalent slova *koření* je пря́ности, припра́ва. V slově по́дде́льный zjistíme týž kořen jako v českém i ruském slovese *dělat* / де́лать, stěží však odhadneme jeho pravý význam *padělaný, falešný*.

O něco lépe jsme na tom u slov přejatých. Ta se často svým významem v obou jazycích kryjí, ale ani zde to není pravidlem. Tak např. slovo драмату́рг má v ruštině význam *dramatik, spisovatel dramat*, kdežto v češtině *dramaturg* znamená *osoba odpovědná za výběr divadelního repertoáru*, завли́т (заве́дующий литературной ча́стью). Ruské авто́кар má význam *multikar*, hov. *ještěrka, vozík na přepravu nákladů*, kdežto české *autokar* označuje *vyhlídkový autobus*. Ruské ба́рхат znamená *samet, aksamit*, kdežto české *barchet* znamená *hrubá bavlněná látka na rubu s vlasem* a má ruský protějšek бумазе́я.

§ 39. Větší či menší podobnost tvaru i významu, leč ne naprostá významová totožnost slov (tzv. paronymie) je častým zdrojem překladatelských nepřesností nebo i chyb. Nebezpečí je tím větší, čím jsou významové rozdíly subtilnější. Tak např. slovo посте́ль má význam nejen *postel*, ale i *ložní prádlo* (sr. принести́ посте́ль); slovo институ́т má nejen význam *ústav* (нау́чно-иссле́довательский и.), ale i *vysoká škola* (медици́нский и.) a také *instituce* (и. бра́ка). Ruské тра́нспорт může znamenat nejen *doprava, přeprava, přepravované osoby/věci*, ale i jednotlivý *dopravní prostředek* (sr. Войдя́ в тра́нспорт, прокомпости́руйте биле́т! *Po nástupu do dopravního prostředku označte jízdenku!*) Mezi součástmi nádobí rozlišuje čeština *hrnec* (s jedním uchem) a *kastrol* (s dvěma uchy).

V ruštině se běžně obojí nazývá кастрю́ля. Курс je *cyklus přednášek* (курс анато́мии) nebo *ročník na vysoké škole* (второ́й курс); ve významu *k. těsnopisu, k. stříhání a šití* se užívá plurál: к-ы стенографии, к-ы кро́йки и шитья́. Sloveso доста́ть znamená *získat něco (s vynaložením jistého úsilí)*: доста́ть биле́т *sehnat lístek*, доста́ть носово́й плато́к *vytáhnout kapesník*, kdežto v češtině odstín úsilí zpravidla chybí: *dostat od strýčka hodinky* получи́ть от дя́ди часы́.

Dílčích nepřesností se někdy nevyvarují ani zkušení překladatelé, sr. např. překlad *Osudů dobrého vojáka Švejka* od P. Bogatyrjova (Moskva 1963, II 24): *Červená sedma, - hlásil Švejk, snímaje karty. - Každý po pětníku a dává se po čtyřech. Dělejte, at' něco uhrajem.* Семёрка черве́й! - провозгласи́л Швейк, снима́я ка́рту. - С ка́ждого по десяти́ ге́ллеров, сдаётся по четы́ре ка́рты. Ста́вьте, постара́емся вы́играть! (?? - spr. pusť u nás dělo spořit!)

§ 40. Jisté nebezpečí pro překladatele představují i rusko-česká homonyma, tj. slova stejného znění v obou jazycích, ale zcela jiného významu, např. вор *zloděj* a *vor* плоть, граф *hrabě* a *graf* (diagram) графа́. Úplné homonymii brání ovšem většinou rozdílná výslovnost, přízvuk a pravopis, sr. де́ло *(věc)* a *dělo* (пу́шка), позо́р *(hanba)* a *pozor* (внима́ние), отка́з *(odmítnutí)* a *odkaz* (заве́т, завеща́ние) a n. j. Menší překážkou jsou rusko-české dvojice protikladného významu (jde o tzv. enantiosémii), nebot' jich není mnoho a jsou většinou dobře známy, např. чёрствый *(okoralý)* a *čerstvý* (све́жий), вонь *(zápach)* a *vůně* (за́пах), осла́ва *(ostuda)* a *oslava* (пра́здновaние, че́ствование), бесце́нный *(drahocenný)* a *bezcenný* (не представля́ющий це́нности), запо́мнить *(zapamatovat si)* a *zapomenout* (забы́ть).

Největším úskalím jsou však paronyma, tj. výše (v § 38) uvedené výrazy, které se formou i významem do jisté míry stýkají, ale jsou příbuzné jen vzdáleně. Ve školní i překladatelské praxi jsou paronyma i homonyma známa jako tzv. zrádní přátelé (ло́жные друзья́, fr. *faux amis*, angl. *false friends*). V závěru knihy uvádíme seznam některých závažnějších případů podobných dvojic.